

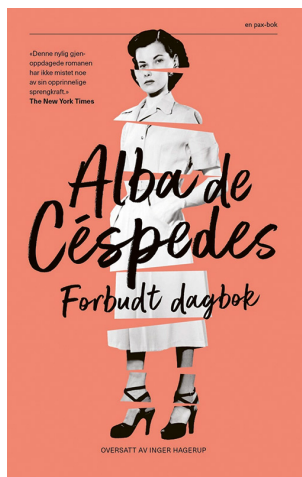
Å skrive det som ikke kan sies

Thomas Arthur Stabel Andresen
Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo
taandres@student.sv.uio.no

Romanen *Forbudt dagbok* utforsker den terapeutiske skrivingens muligheter og begrensninger.

Forfatteren har undertegnet interessekonfliktskjema og oppgir ingen interessekonflikter.

BOK Forbudt dagbok

FORFATTER Alba de Céspedes (oversatt av Inger Hagerup)

ÅR 1952/2023

FORLAG Pax

SIDER 254

Romanen *Forbudt dagbok* (1952) av den cubansk-italienske forfatteren Alba de Céspedes er nylig blitt gjenutgitt som en del av en internasjonal nyoppdagelse av dette delvis glemte forfatterskapet. Opprinnelig ble den publisert som en magasinføljetong og vakte stor oppsikt da den kom ut med sin intime skildring av et familieliv i 1950-tallets Italia, sett fra morens perspektiv. I *Forbudt dagbok* lykkes Céspedes i å skape en fortelling som forener dyp eksistensiell uro med en skarpsindig humoristisk sans. Den nye interessen for Céspedes' forfatterskap vitner om at verkene hennes fremdeles har en sterk aktualitet og at de innehar en høy litterær kvalitet.

Forbudt dagbok er med rette blitt kalt en feministisk klassiker. En av de viktigste pådriverne for gjenoppdagelsen av Céspedes er Elena Ferrante, som i likhet med Céspedes har utmerket seg gjennom å gi et dyptgående og nyansert uttrykk for en kvinnelig erfaring som tidligere har vært lite belyst i verdenslitteraturen. Som et tegn på Céspedes' universelle appell er det interessant å merke seg at samtidig som hennes forfatterskap var mer eller mindre glemt verden over, ble *Forbudt dagbok* svært populær i Iran på begynnelsen av 2000-tallet, der den ble utgitt i forbindelse med en oppmykning

av den statlige sensuren. Boken tar for seg temaer som kvinnerollen, midtlivskrise, sosial status, ekteskapelige dynamikker og familierelasjoner på tvers av generasjoner. Temaene blir utforsket i romanen gjennom en intens og suggererende selvgranskning – en selvgranskning som åpnes opp og drives frem av en nærmest egenvillig, magisk rekvisitt: en hemmelig dagbok.

Den hemmelige dagboken danner rammeverket for romanen, som er utformet med daterte dagboksoppføringer som strekker seg fra november 1950 til mai 1951. Boka åpner med en beskrivelse av en sterk indre konflikt: «26. november 1950. Det var galt av meg å kjøpe den skriveboka, svært galt. Men nå er det for sent å angre. Gjort er gjort. Jeg vet ikke engang hvorfor jeg kjøpte den, det var bare et innfall.»

Invadert av andres behov

Valeria Cosatti er en 43 år gammel husmor i Roma som forlater leiligheten en søndag morgen for å kjøpe sigaretter til ektemannen Michele. Mens hun venter i kø hos tobakkshandleren får hun øye på en stabel sorte skrivebøker under glassdisken, «sånne svarte, blanke, tykke notisbøker som jeg brukte på skolen, og der jeg alltid stolt skrev mitt eget navn». Når hun kommer frem til disken får hun et plutselig innfall og ber tobakkshandleren om å ta med en skrivebok også. Det overraskende svaret hun får er at det er strengt forbudt, tobakkshandleren har nemlig kun lov til å omsette tobakksvarer på søndager. Valeria reagerer spontant – av grunner hun ikke selv kan forklare er hun blitt besatt på at hun må ha denne boka. Hun insisterer, nærmest i desperasjon – hun har så veldig bruk for den – og får den til slutt raskt skjøvet til seg, hvorpå hun stikker den inn under kåpen på vei ut av butikken.

Åpningsinnlegget formelig dirrer av spenning, det er som vi blir introdusert til en slags absurd spionroman – den ulovlige og forbudte notisboka må smugles hjem under kåpen – Valeria er hele tiden redd for å bli avslørt. På vei inn i bygården blir hun stoppet av vaktmesterkona som vil snakke om gassmåleren, men det eneste Valeria klarer å tenke på er frykten for at boka skal falle ut. Vel hjemme i leiligheten øker bare fornemmelsen av fare, for hvordan skal hun klare å holde boka skjult fra sin ektemann og sine to voksne barn Mirella og Riccardo? Valeria kjenner på en intens skamfølelse – det er tåpelig å skrive dagbok. Og som om ikke det var nok, forsterkes skamfølelsen ytterligere av at hun må holde dagboken skjult.

Forfatteren Alba de Céspedes rundt 1950.

Foto: Graziano Arici (c) Archivio Arici / Bridgeman Images

De første oppføringer handler om hvordan Valeria panisk strever med å holde dagboken gjemt for familien, hun må hele tiden finne nye gjemmedsteder – i en gammel koffert, blant skittentøyet, i en pose med lappesaker. Hun irriterer seg over at hun ikke har noe eget rom eller sted i leiligheten. Skildringen inngir en klaustrofobisk følelse, det er som om hun på grunn av denne nye hemmeligheten plutselig blir klar over at livet hennes er fullstendig invadert av andres behov. Og når hun endelig får innfridd lengselen etter å skrive sitt eget navn på første side – Valeria – reflekterer hun over at ingen lenger kaller henne ved navn. Selv ektemannen kaller henne bare for mamma, slik som barna. Det er som om hennes egen identitet er blitt utslettet. Og dette ladede ordet *mamma* har forvandlet seg fra å uttrykke noe ømt og kjærlig til å bli ensbetydende med hennes tjenende og oppofrende rolle. Gjennom å skrive ut disse tankene oppdager Valeria plutselig at hun ikke har noe eget senter – hennes eksistens er utelukkende betinget av å befinne seg i periferien til noen andres liv.

Terapeutisk skriving

I boka *Opening up: The Healing Power of Confiding in Others* (1990) utforsker den amerikanske psykologiprofessoren James W. Pennebaker hvordan skriving kan fungere som et terapeutisk redskap. Innledningsvis påpeker han at det å uttrykke og dele tanker og følelser er et dypt menneskelig behov. Gjennom å fortelle gir vi virkeligheten en narrativ struktur som manifesterer seg gjennom selve formidlingen. Et annet sentralt aspekt ved behovet blir belyst av hvordan traumebehandling ofte innebærer å gjenoppleve traumet gjennom å fortelle om det – her trekker Pennebaker paralleller til hvordan bekjennelse som ritual har lange kulturhistoriske røtter.

I *Opening up* blir den terapeutiske effekten av skriving knyttet til et klassisk psykoanalytisk perspektiv som vektlegger den indre spenningen som kan oppstå mellom det bevisste og det ubevisste gjennom undertrykking og fortrenkning. Ifølge Pennebaker kan spenningen få negative konsekvenser for både livskvalitet og helse hvis den får bygget seg opp over tid. Han beskriver videre hvordan spenningen kan reduseres gjennom å åpne opp, dele og integrere. For å undersøke hvilken rolle skriving kan spille i en slik bearbeidelse, gjennomførte han et kontrollert eksperiment hvor deltagerne ble bedt om å skrive sammenhengende i 15 minutter uten å sensurere seg selv. Metoden, kjent som

expressive writing, er en effektiv måte å omgå hemming og selvsensur på, og gir en indirekte tilgang til tanker og følelser som ellers holdes nede – enten bevisst eller ubevisst. Et interessant funn fra eksperimentet var at deltakerne beskrev hvordan fremgangsmåten gjorde det mulig å uttrykke tanker og følelser de tidligere hadde holdt tilbake og derfor ikke engang var klar over at de hadde. Med andre ord, noen ganger er det mulig å skrive det man ikke kan si.

Forvirrende skriving

Fenomenet kommer tydelig til uttrykk i Valerias hemmelige dagbok – gjennom skrivingen trer det gradvis frem en annen og ukjent side ved henne selv. Samtidig ser ikke skrivingen ut til å virke hverken forløsende eller klargjørende. Tvert imot, Valeria gir stadig uttrykk for en tiltagende forvirring og indre uro:

Det er noe i min karakter som jeg ikke kan bli klok på. Jeg har trodd jeg var oppriktig og naturlig, og at jeg ikke kunne overraske hverken meg selv eller andre. Men i det siste er jeg blitt usikker på dette, enda jeg ikke kan forklare hvorfor jeg føler det slik. Jeg må vokte meg for å være alene hvis jeg skal fortsette å være den jeg trodde jeg var.

For Valeria er skrivingen todelt. På den ene siden drives den av et uforklarlig og sterkt begjær – hun skildrer hvordan hun holder ut gjennom dagen bare fordi hun vet at hun endelig kan få skrive etter at familien har lagt seg om kvelden. På den andre siden forskrekkes hun og skammer seg over det som kommer frem. I en passasje beskriver hun dagboken som noe som forgifter og skyggelegger livet hennes – en skygge som bærer på følelser og lengsler som truer hennes eksistens. Fra et psykoanalytisk perspektiv kan man snakke om et fravær av integrering av det som kommer frem – på dette punktet fremstår Valeria totalt maktesløs. Det er som hun er fanget mellom to motstridende følelser som begge kjemper om overtaket: lengselen etter å være seg selv, og frykten for hva det kan innebære.

Gjennom sin interne dialog med dagboken oppdager Valeria at hun plutselig befinner seg midt i livet og at livets hjul på umerkelig vis har gjort en omdreining. Hun blir smertelig klar over at ekteskapet ikke lenger inneholder noen varme eller ømhet og når tok det egentlig slutt? Valeria befinner seg i et spenn – hun speiler seg på den ene siden i sin gamle mor som tilbringer sine ensformige dager isolert i en leilighet, og på den andre siden i barna, som plutselig har blitt store og er på vei ut i livet. Barna, som hun har viet livet sitt til, er nå blitt som to voksne fremmede mennesker som fyller den trange leiligheten og stiller motstridende krav og forventninger. Mirella, den selvstendige datteren, markerer på sårende vis at hun for alt i verden ikke ønsker seg et liv som moren. Riccardo, den hjelpeløse sønnen, fremstår fullstendig avhengig av henne i alt han foretar seg. De ulike konfrontasjonene med barna bidrar ytterligere til Valerias indre spaltning. Mirella, med sitt kritiske blikk, gjennomskuer og utfordrer henne, mens Riccardos barnslige forventning om at hun skal forbli i morsrollen virker betvingende. På natten, mens de andre sover, sitter en utslitt Valeria alene igjen på kjøkkenet og reflekter over behovet for å gjøre opp status over livet sitt:

Jeg føler at jeg har nådd et punkt i livet hvor det er nødvendig å gjøre opp status. Det er som å rydde opp i en skuff der alt er blitt slengt ned hulten til bulter i lang tid. Kanskje har jeg begynt å tenke slik på grunn av alderen barna mine befinner seg i. Helt fra jeg var på Mirellas alder, har jeg gått fullstendig opp i deres liv og regnet det som å være mitt eget. Det har forresten vært lett før. Det var bare å passe på at de var friske, lære dem å oppføre seg

skikkelig, følge opp skolearbeidet deres. Deres interesser og personlige problemer tilhørte en annen sfære enn min, og angikk meg ikke personlig. Men i det siste har jeg vært vitne til deres første alvorlige sammenstøt med tilværelsen, og når jeg oppdager hvor usikre de er i valget av livsvei, begynner jeg å spørre meg selv om jeg har valgt den rette vei. Før jeg kan la dem ta del i mine erfaringer, må jeg prøve å forstå de tingene som har hendt meg her i livet, og som jeg har godtatt uten å spørre om årsaken til.

I en litterær kontekst er det interessant å merke seg at fortellingen som vokser frem i Valerias dagbok ikke bygger på en gradvis avsløring av et traume eller en annen forklarende årsak. Dette kan sies å være en etablert trope som ofte kan etablere en forventning hos leseren om å få avdekket en forklaring eller et slags svar. Til sammenligning kan Vigdis Hjorts *Arv & miljø* (2016) trekkes inn som et typisk eksempel på en slik struktur. Romanen skildrer en voksen kvinne som står i et konfliktfylt forhold til familien, og hvor det etter hvert avdekkes et fortrengt barndomstraume i form av incest. Traumet fungerer som et fortolkende sentrum som gir en eksplisitt psykologisk forklaring på hovedpersonens livssituasjon og konflikter.

I *Forbudt dagbok* finnes ikke noe opprinnelig traume eller årsak som kan organisere eller forklare Valerias indre uro og eksistensielle krise. Krisene som skildres er ikke katastrofale i ytre forstand, men heller normale og hverdagslige. Fortellingens ytre og indre handling utspiller seg innenfor rammene av hva vi vil kalle et normalt familieliv – med elementer som ekteskapelig distanse og kommunikasjonssvikt, konfrontasjoner med voksne barn og det å se sine foreldre bli gamle. Sentralt står motivet om hvordan en livsovergang kan utløse et indre behov for å oppdatere den narrative selvforståelsen. Like fullt rommer disse ordinære erfaringene en eksistensiell intensitet og emosjonell kompleksitet. Og det er nettopp dette som gjør romanen både troverdig og dypt engasjerende: Valerias voldsomme livskrise fremstår ikke ekstrem, men som svært gjenkjennelig. Og til tross for at den er skrevet i en helt annen tid med andre forutsetninger – Alba de Cespedés' *Forbudt dagbok* kjennes først og fremst forbausende nær.

Skildringen av hvordan Valerias skriveprosess bringer fram ubevisste tanker og følelser samsvarer med Pennebakers beskrivelse av skriving som terapeutisk redskap. Hos Pennebaker fungerer skrivingen både avdekkende og organiserende – den bearbeider og strukturerer erfaringer som tidligere har vært diffuse og fragmenterte. Gjennom prosessen får man en mulighet til å bevege seg videre, gjøre endringer og justere sine strategier og valg. I *Forbudt dagbok* utforsker imidlertid Cespedés den indre konflikten som oppstår når det som er blitt bevisst ikke lar seg integrere. Gjennom skrivingen havner Valeria i en smertefull inkongruens mellom personen hun trodde hun var, og personen som avdekkes i dagboka. Hennes reelle muligheter til å handle i tråd med sitt indre behov for bevegelse og forandring begrenses sterkt av de samfunnsmessige forutsetningene hun lever under – som kvinne i Italia på 1950-tallet. Disse forutsetningene og forventningene former ikke bare Valerias ytre livsvilkår, men synes også å være dypt internalisert i henne selv.

Til sist virker Valeria uløselig fanget mellom sin nye innsikt og evnen – eller muligheten – til integrering og endring. Hun fantaserer om å tilintetgjøre den forræderske dagboken. Mest av alt ønsker hun seg tilbake til hvordan ting var før. Men også her fremstår Valerias handlingsrom fastlåst – for hva ville naboene tenke om hun skulle begynne å brenne ting ute på balkongen?

Referanser

Hjort, V. (2016). *Arv og miljø*. Cappelen Damm.

Pennebaker, J. W. (1990). *Opening up: The Healing Power of Confiding in Others*. William Morrow & Co.

